

Fatih Sultan Mehmed'in Ölümündeki Esrar: Fatih Zehirlendi mi?

DR. TURGUT AKPINAR

I. Büyük Sultanın Şüphe Yaratan Ölümü

Osmanlı Devletini gerçek bir İmparatorluk haline getiren İstanbul Fatih'i, Sultan II. Mehmed'in, hedefini gizli tuttuğu, fakat bugün Mısır'daki Memlükler üzerine olduğu kesin sayılan yeni bir Sefere çıktığının daha ilk günlerinde hastalanıp, 3 Mayıs 1481 günü, ikinci vakti Gebze yakınlarında ölümü, ve böylece "Yeni Sefer"inin onun "Ebediyete Sefer"i haline gelişi, tarihimizin önemli hazin olaylarından biridir. Ölüm, başlangıçta gayet gizli tutulmuş olduğundan çok dar bir çevre dışında hiçbir etki yaratmamışken, sonradan askerin ve halkın öğrenmesi üzerine toplumsal bir fırtınaya dönüşmüştü. Nedeni anlaşılmayan bu ani ölüm, kütleri büyük bir tepkiye sevkemiş, Sadrazam öldürülmüş, Sultanın özel hekimlerinden Yahudi asıllı Yakup Paşa parçalanmış, İstanbul'un Yahudi mahallelerinde yağma ve katliâm yapılmıştır. Bütün bunlar, ölümün şüpheli görüldüğünü ve bunun suçlu veya suçlularının arandığını göstermektedir.

Askerin ve halkın şüphelenmesi

ilk bakışta mantıkî görünmektedir. Sadece İstanbul'u aldığından dolayı değil birçok devleti ve pekçok şehri fethettiğinden gerçek bir "Fâ-tih" olan Padişahın, halkın da büyük ölçüde katıldığı, sevinçli bir Sefere Uğurlama töreninden kısa bir süre sonra, umulmadık şekilde ölüvermesi, kütle psikolojisinin kolay hazmedebileceği bir darbe değildi. Daha dün Sefere çıkmış bir hükümdar, ölümlük hasta olamazdı. O halde bu ölümden bir iş vardı veya olmalydı. Akla ilk gelen ihtimallerden biri zehirlenme olabilirdi. Çünkü Ortaçağın Şark ve Garb Saraylarında zehirlemeler günlük olaylardandı. Büyük Sultan, Ortaçağı kapamış olduğu kabul edilen bir hükümdar olmakla beraber, herhalde o dönemin şeytani metodlarına kurban gitmişti. Aksi halde Koca Fatih nasıl ölmüş olabilirdi?

Bugün bile insanlar hâlâ sevdiklerinin âni ölümünü bir türlü kabul edemezler, "Nasil olur, daha dün turp gibiydi, neşeli, canlı idi. Gülüp söylüyordu" gibi aslında çok akıldışı lâflar ederler. Ölümün bir anlık birşey olduğunu ve insanlara sanıldığından daha yakın bulunduğunu unuturlar. Hele Fatih

gibi hükümdarların bir anda yokoluvermesi kütleleri büyük bir tepkiye, hatta isyana sevkeder. Nitekim öyle oldu. Derhal "Büyük Fatih"lerini öldüren veya ölümünde rol oynamış olabilecek şüpheliler gözden geçirildi ve yukarıda belirtildiği gibi bunların başında Sadrazam ile tarihte çoğu yer ve zamanda her kötülüğün içinde oldukları kabul edilen Yahudilerden biri, İtalya'nın "Gaeta" şehrinden gelip, Fatih'e şahzadelikten beri hekim olarak sadakatle hizmet eden hekim Iacopo (Yakup Paşa) kurban olarak seçildi. Sadece Yahudi Hekim değil, Yahudi Mahallesinde hiçbir şeyden haberi olmayan halk da katliâma ve yağmaya uğradı. Sonradan ve bugün Yahudi Hekim'in hiçbir suçu olmadığı kabul edilmiştir. Kaldı ki, bu durum daha o zaman anlaşılmalı olmalı ki, Yakup Paşa'dan kısa bir süre sonra, İran asıllı olup, Fatih'i tedavi eden diğer meşhur bir hekim Larî de (suçluluğundan şüphelenilerek) öldürülmüştür. Esasen Yahudi Hekimin öldürülüşü ve Yahudi Mahallesinin yağmalanmasının gerçek sebebinin, Fatih üzerinde büyük bir nüfuz sağlayan hekimin, bütün Yahudileri sultanın çevre-

sinde toplaması olduğu biliniyorsa da, öldürülmenin "göstermelik sebebi" olarak "Fatih'i zehirlemek" suçu olduğu anlaşılıyor.

Şurası dikkat çekicidir ki, tarih kitaplarımızda Fatih'in zehirlenerek öldüğü hususunda açık bir kayda rastlanmadığı, Tarih Profesörü, merhum Şehabeddin Tekindağ tarafından ifade edilmiştir. Bu hükümden bir dereceye kadar Âşık Paşa-zade'nin, iki anlama da gelebilecek, dolayısıyla şüpheyi davet eden bazı satırları istisna edilebilir. Şimdi bu meseleyi kısaca ele alalım.

II. Fatih'in Zehirlendiği Hakkındaki Şüphelerin Yazılı Kaynakları

A. Âşık Paşa-zade

Âşık Paşazade'nin Fatih'in ölümünden önceki hastalığı ve doktorların tedavisi hakkında yazdıkları şöyledir:

"Vefatına sebep ayağında zahmatı var idi. Tabibler ilâcında âciz kaldılar. Ahır tabibler bir araya cem'oldular. İttifak ettiler, ayağından kan aldılar. Zahmat dahi ziyade oldu. Ahır şarab-ı faruk (fariğ ?) verdiler. Allah rahmetine kavışdı."

Bu ifadeye hiçbir şüpheli durum gözüküyor. Fakat Âşık Paşazade, eserinde hep yaptığı gibi metinler arasına birtakım "Nazımlar" ilâve etmiştir. Bu bahse eklenen şöyledir:

Tabibler şerbeti kim verdi Han'a
Ciğerin doğradı şerbet o hanın
Dedi niyün bana kıydı tabibler
İcabet (isabet?) etmedi tabib şarabı
Tabibler teşhis etmedi marazın
Tabibler hana çün taksirlik etdi
.... (dört beyit daha var)
O han içdi şarabı kana kana
Hemindem zarı etdi yana yana
Boyadılar ciğeri canı kana
Ecel ermiş idi o derme hana
Tımarları kamu vardı ziyana
Budır doğru kavul düşme gümâna¹

Verilen şerbetin ciğerini doğradığı ve Fatih'in ağzından "Tabibler neden bana kıydı" şeklindeki ifadelerden, Sultanın zehirlendiği sonucunu çıkaranlar vardır. Halbuki, evvelki eser ve yazılarında bu ifadeleri, zehirlenmenin açık ve kesin delili olarak kabul etmiş olan İsmail Hami Danişmend bile, sonradan

Osmanlı Tarihi Kronolojisi'nde bu sözlerin, sadece bir nevi şikâyet ve kadere karşı sızlanma gibi de yorumlanabileceğini anlayarak, "Fatih'in ölümündeki şüpheli durumun iyice tetkik edilmesi gerektiği"ni vurgulayarak, ilk fikrinden vazgeçmiştir. Bu konuya döneceğiz.

B. Franz Babinger

Fatih'in zehirlendiği iddiası, memleketimizde özellikle Babinger'in eser ve makalelerinde, İtalyan arşivlerine dayanarak tesbit ettiği bazı gerçeklerin öğrenilmesinden sonra çok yaygın bir hale gelmiştir.

Babinger (1891-1967), Münih Üniversitesi'nde Türkoloji Enstitüsünü kurarak onu Almanya'nın belki en meşhur Türkoloji Araştırma Merkezi haline getirmiş ve esas araştırma alanı Osmanlı Tarihi olan tanınmış bir tarihçidir. Onun daha 1927'de yazdığı *Osmanlı Tarih Yazmaları* eseri (ki yıllarca sonra Türkçe çevirisi yayınlanabilmiştir: 1982) ve Fatih'in hayatı hakkında hazırladığı 600 sahife kadar tutan büyük eseri de birçok dile çevrilmiştir. Ne yazık ki tarihimiz bakımından bu derece önemli bir kitap henüz Türkçeye çevrilmediği gibi, hakkında dilimizde hiçbir ciddi eleştiriye konu olmamıştır.

Babinger, kaynak bilgisinden, herkesin hayret ve hayranlığını kazanmış bir tarihçi olarak bilinir. Onun, Osmanlı Tarihinin İtalyan Arşivlerindeki kaynaklarına, hiçbir Türk tarihçisinin aklından bile geçiremeyeceği derecede hâkim olduğu söylenebilir. Bunun bir örneği de Fatih'in öldürülmesi amacıyla Venediklilerin giriştiği çeşitli teşebbüsleri belgeleriyle ortaya çıkarmasıdır. Babinger'in eserlerini aslından okuyabilen tarihçilerimiz çok az olduğu gibi, onun "dilin de çetrefil ve ifadelerin zaman zaman karanlık" oluşu yüzünden söyledikleri bazen yanlış anlaşılabilir ve yorumlanmıştır. Şöyle ki Babinger, araştırmalarında, Venediklilerin Fatih Sultan Mehmed'i öldürtmek amacıyla giriştikleri teşebbüsleri, suikasdı adayları ile yapılan mukavelelere varıncaya kadar ayrıntıyla tesbit etmişse de (ki adedleri düzineyi

geçmektedir) bütün bunlar birer "teşebbüsten ibarettir. Böyle bir suikasdının İstanbul'da yakalanarak kazığa geçirildiği bilinmektedir. Kısaca "teşebbüs" başka, icra etme ve gerçekleştirilme başkadır. Adı geçen teşebbüslerin hiçbirinin başarıya ulaşmadığını, Babinger'in "Fatih'in ölümünün nedenini tam bir güvenle bilemiyoruz" cümlesinde özetlenmiş olarak buluyoruz: (Über Todesursache ist keine völlige Sicherheit zu erlangen). Fakat Padişahın zehirden öldüğü sadece bir "mülâhaza" olmaktan ileri bir ihtimaldir ve düşmanlarının çokluğu nedeniyle akla yakın olduğu gibi, muhtelif dış şartlarda bunun inanırlığını arttırmaktadır. (Mehr als eine Überlegung spricht dafür, dass der Grossherr an Gift starb eine Vermutung, die bei der Unzahl seiner Widersacher ohnedies naheliegt, aber durch verschiedene Umstände sehr an Glaubhaftigkeit gewinnt).²

Kısaca söylersek, Babinger, Venedik'in Fatih'i öldürtme planlarını belgeleriyle açıkça ortaya çıkarmışsa da, sonunda onun zehirlendiğini kesin olarak söylememekte, bunu bir zan ve tahmin olarak ifade etmektedir. Prof. Şehabeddin Tekindağ'ın da işaret ettiği, Babinger'in bazı ifadelerindeki "karışıklık" bizim birçok yazarımızı (çoğunlukla birbirinden aynen aktararak) onun Fatih'in zehirlendiğini kesin olarak söylediği ve ispat ettiği şeklinde anlaşılabilir ve yayılmıştır. Bu nedenle de tarihçilerimiz arasında, zehirlenme iddiaları Babinger'in eserlerinden sonra alevlenmiştir. Bu nedenle biz yukarıda onun açık seçik şekilde "ölüm nedenini tam bir güvenle, kesin bilemediğimizi vurgulayan cümlesinin Almancasını da aldık.

III. Zehirlenme İddiasında Bulunan Tarihçilerimiz

Âşık Paşazade'nin şüphe uyandıran bazı ifadeleri bir tarafa bırakılırsa, Fatih'in zehirlenerek öldürüldüğü tezini kesin olarak ileri sürerler modern tarihçilerimiz olmuştur. Bu fikri ilk defa kesin şekilde, galiba *İsmail Hami Danişmend* ileri sürmüştür. Danişmend, 1953'te çıkan bir eserinde, Babinger

ger'in iki makalesine atıfta bulunarak "herhalde Fatih'in eceliyle ölmeyip zehirle öldürülmüş olduğu artık muhakkak demektir" sonucuna varmakta ve bu fikrini "Tarihî Hakikatler" isimli kitabında tekrarlamış bulunmakta iken, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*'nin yeni baskısında bu kanaatini değiştirmiştir³. Burada, Aşıkpaşazade'nin, şüphe uyandıran sözlerinin farklı yorumlanabileceği ve Babinger'in "ölüm sebebinin zehirlenme olarak tam bir güvenle ileri sürülemeyeceği" mealindeki ifadelerinin etkisi olmuştur, diye tahmin ediyoruz. Sebebi ne olursa olsun bu davranış, Danişmend'in lehine bir not olarak alınmalıdır.

Yılmaz Öztuna ise bu konuda da kendinden fazlasıyla emin ve kesin konuşmaktadır: "Fâtih, Venedik tarafından zehirlenerek ölmüştür." *Hayat Tarih Mecmuası*'nda bir okuyucunun sorusuna cevap verirken daha da ileri giderek: "Zehirlenerek öldürüldüğü kesin şekilde doğrudur. Fatih'in zehirlendiği bugün münakaşa mevzuu bile olmaz, o kadar açık bir keyfiyettir" demektedir ve bu esnada kendisine bu fikri ilham eden araştırmaların sahibi Babinger'in bile bu kadar kesin konuşmadığını unutmaktadır.⁴

Tanınmış arşivimiz *Mithat Sertoğlu* ise ismini zikretmemekle beraber, şüphesiz Babinger'i kasdederek "son incelemelerin zehirlenmeyi ortaya koyduğundan" söz etmekte, araya zehirleyen ve zehirlenmenin hüviyeti bakımından şaşırtıcı bir fark koyarak, asıl kaynağı belirsiz kılacak bir şekilde, zehirlenmenin Venedikliler tarafından değil de, Papa tarafından ve Mısır Kölemen Sultanı Kayıtbay'ın bu işe memur ettiği tabib Larî kanaliyle gerçekleştirildiğini yazmaktadır. Böylece Sertoğlu, Iacopo'yu da büyük bir ithamdan kurtarmış olmaktadır⁵.

Kimyager-eczacı *Naşit Baylav* ise uzun seneler süren araştırmasının, sahaflarda bulduğu bir yazma ile çözüme kavuştuğu kanaatindedir. Bu yazmada birtakım macunların terkiibi yazılı imiş. Bunlardan birinin ismi "Yakup Paşanın Macunu" olup, bunu "Fatih de kullanmıştır", diye bir kayıd da taşıyormuş. İlâ-

cın terkiibinde ise kuvvetli bir zehir olduğu bilinen "striknin" de bulunuyormuş. Yazar Baylav'a göre bütün bunların meseleyi açıkça çözdüğü kabul edilerek, "Fatih Zehirlendi-Fatih'in hususi doktoru Yakup Paşanın Fatih'e Verdiği İlacın Formülünü Neşrediyoruz" başlığı ile bir makale yayınlanmıştır. Bu uzun makalenin, kısaca bizi hiç tatmin etmediğini, çünkü illiyet bağının kurulamadığını, "Macun kitabındaki Yakup Paşa Macununun terkiibinde "striknin" var diye (ki bildiğimize göre bu zehir birtakım ilâçlarda bugün de kullanılmaktadır) Fatih'in bu macunla zehirlendiğini iddia edebilmenin imkânsız olduğunu düşünüyoruz. Üstelik ölüm halindeki bir insana "kuvvet macunu" değil, başka etkili ilâçların gerektiğini bilmek için de doktor olmaya ihtiyaç yoktur.⁶

Özetle söylersek, Fatih'in zehirlendiği iddiası, esas itibariyle Babinger'in araştırmalarına dayandırılmakta olduğu halde, Babinger kendisi bile böyle bir tezi kesin olarak ileri sürmemektedir. Babinger'in kürsüdeki halefi Kissling de Fatih'i oğlu Beyazıd ve Halvetî tarikâtından olan taraftarlarının zehirlendiği yolunda ağır basan birçok işaretlerin mevcut olmasına rağmen, kesinlik taşıyan deliller bulunmadığını vurgulamaktadır⁷.

IV. Fatih'in Eceliyle Öldüğü Kanaatinde Olanlar ve Gereklere

a. Jorga (Iorga)'nın Fatih'in Sağlık Durumu Hakkında Bazı Açıklamaları

Büyük Rumen tarihçi Iorga, *Osmanlı Tarihi* isimli beş cildlik eserinde Fatih'in sağlık durumunun hiç de iyi olmadığını gösteren şu satırlara da yer vermiştir: "Fatih 1464 yılından beri o kadar şişmanlamıştı ki, ata binmesi güçlüğüle mümkün oluyordu... Savaşların zahmetleri, damla (Goutte) hastalığına neden olmuştu (? damla aslında irsi ve bünyevî bir hastalık olup, muharebelerdeki zahmetlerin bir sonucu olmasa gerektir-T.A.). Bu hastalık yüzünden 1465 de tamamen istirahate çekilmiş ve şahsen hiçbir Sefer'e katılmamıştır. Hatta 1466'da Fatih'in vefat etmiş

olduğundan sözedilmişti. Maamafi bu rivayetin Sultanın bir Savaş Hilesi olduğunu iddia edenler de olmuştu. 1468'de yine hasta olduğu söylenmişti. 1475'de damla hastalığı o kadar şiddetlenmişti ki Buğdan üzerine yapılması düşünülen seferden vazgeçilmek gerekmişti. Son Seferinde (ki daha yolun başında iken, Üsküdar'da birkaç gün dinlenmek zorunda kaldığını da biz ilâve edelim-T.A.) yeni ve kuvvetli bir krizde vefat etti⁸."

Iorga'nın muhtelif kaynaklara dayanarak çizdiği bu kısa hastalık tablosu, bize onun hiç de sapaşlamken, âniden hastalanıp ölmediğini, esasen sağlığının epeyce ciddi şekilde sarsılmış bir insan olduğunu açıkça göstermektedir. Gerçi hasta bir insan da zehirlenerek öldürülmüş olabilir, fakat hastalıklı bir insanın ölümü halinde zehirlenme şüphesi daha az akla gelir. Böyle olunca meselâ Aşık Paşazade'nin ölümden şikâyet eden sözlerini bazılarının yaptığı gibi, "kesinlikle zehirlendiği bu sözlerden anlaşılıyor" diye yorumlamak imkânsızlaşır.

b. Tanınmış Bir Tarihçimizin Gözüyle Fâtih'in Ölümü Meselesi

İstanbul Üniversitesi'nin oldukça erken sayılacak bir yaşta kaybettiğimiz tarihçilerinden Prof. Şehabeddin Tekindağ, "Fâtih'in Ölümü Meselesi"ni ayrıntılı bir şekilde incelediği değerli bir makalesinde, o dönemin en yetkili uzmanlarından biri olarak zehirlenme iddialarını reddetmekte ve çürütmektedir⁹.

Tekindağ konuya şöyle girmektedir:

"... fikir ve mütalealarımızı belirtmeden evvel bütün Doğu ve Batı kaynaklarının zehirlenme hadisesinden hiçbir şekilde bahsetmediklerini hatırlatmak isteriz." (Bu arada çağdaş müelliflerden, Seferde bulunan Neşri başta olmak üzere birçok Osmanlı Tarihçisinin eserlerini saydıktan sonra, hasta olduğu cihetle Hünkâr Çayırı'na kadar araba ile gidebilen Fatih'in zehirlenmesinden ima suretiyle dahi bahseden hiçbir kayıd olmadığını, ... keza Arapça eserlerde de durumun aynı olduğunu, Batı kaynaklarının ise meselâ II. Beyazıd'ın

zehirlendiğini kesinlikle beyan etmelerine rağmen, Fatih'in kendisini öldüren ağır bir hastalığa tutulduğunu zikretmekle yetindiklerini, birçok isimler vererek göstermekte, Türk kaynaklarına istinaden birer Osmanlı Tarihi yazmış bulunan Hammer, Zinkeisen ve Iorga'nın bu hususta hiçbir mütalea beyan etmediklerini, İtalyan arşiv vesikalarına müsteniden kaleme alınmış meşhur Venedik Tarihlerinde ez-cümle Comte Daru, H. Kretschmayr, Romanin, Sismondi ve bunun gibi müelliflerin eserlerinde de imâ kabilinden olsun hiçbir kayıd olmadığını vurgulamaktadır. Sözü Âşık Paşazade'nin yukarıda naklettiğimiz ifadelerine getiren Tekindağ: "Âşık Paşazadenin sözleri türlü şekillerde yorumlanmıştır. Halbuki mesele gayet sarihdir. Şöyle ki: Henüz istifadeye arzedilmemiş Bihişti, Tevarih-i al-i Osman'ında: "İle-i bedeniden bazı avarız arız olup emraz-ı müzmine-nin inşidad ve ahlat-ı redienin insidadı ziyade" olduğunu kaydettiği Fatih'in "kuvvet-i aziziyesine muhkem za'f-u noksan gelip hastalıktan natuvan olduğunu ve geçiş sırasında daha da zayıflamak ve "emraz-ı sabıka a'razî lâhika mülâhik" olmak suretiyle yatağa düştüğünü" söyler ki onun bu ifadesi, Fatih'in ölümünde İstanbul'da bulunarak cenaze merasimine şahid olan birisinin mektubunda: "Ölümüne sebep olan hastalığa ansızın tutuldu" şeklindeki kaydı ile İstanbul Sarayında bulunan Spandouyn'un: "kendisini öldüren bir hastalığa yakalandığını" belirten haberine uymaktadır. Her üç kaynaktan verilen haberler, yukarıda isimleri geçen eserlerindeki malûmatla karşılaştırılırsa, Âşık Paşazadenin ifadesi şu vazih şekli alır:

"Umumiyetle artiritik bünyelerde görülüp hemen bütün Osmanlı Pağışahlarına âriz olan damla (Goutte-Nikris) hastalığı ile müzmin romatizma gibi sair bedenî hastalıklara müptela olan Fatih -ki tablolarında da görülmektedir- geçiş sırasında daha da hastalanarak (inşidad) bütün müzmin hastalıklarına (emraz-ı müzmine) azan âzâlarının (ahlat-ı redie) tıkanması (insidad) eklenince, yatağa düşmüş ve kendisine önce ilm-i tıpdâ gayet mahir

G. Bellini'nin yaptığı Fatih Portresi (Londra, Milli Galeri)

olduğu bilinen tabib-i has Lari müdahale etmiş, muvaffak olamayınca da Yakup Paşa tekrar getirilmiştir. Ancak Yakup Paşa, Karamanî Mehmed Paşa taraftarı Lari'nin ilâcını tasvip etmeyip müdahaleden çekinmesi üzerine, konsültasyon yapan tabibler ayağından kan almak istemişler, çaresiz kalınca da Yakup Paşa'nın hastaları kay ettirip (kusturup) tedavi etmeye üzere kullandığı meşhur şurub (şerbet) şarab-ı fariğ'i vererek sancısını azaltmak yolunu tutmuşlardır. Fakat "ahlat-ı redienin insidadı ziyade olduğundan" şarab-ı fariğ (şerbet) tesirini gösterememiş

(isabet etmedi tabib şarabı) ve kendisini kaybettiren kısa bir komayı müteakip... vefat etmiştir. Müphem bir ilâç hatta zehir olarak tefsir edilen şarab-ı fariğ ise kay ettiren bir şurub-mukayyi olarak kabul etmek icabeder. Nitekim Farig vb. boşaltmak, kay ettirmek manasında olup aynı kökten "istifrağ" kelimesi bugün de kullanılmaktadır. (istifrağ etme, kusma demektir-T.A.)

Görüldüğü gibi, Âşık Paşazade'nin ifadesinde Fatih'in zehirlendiğine dair bir mânâ olmadığı gibi, diğer ifadelerinde de mühtediler grubunun tahrik ve teşvikleri yü-

zünden, Yeniçeriler tarafından Karamanî Mehmed Paşa ile birlikte öldürülen Yahudi mühtedisi Yakup Paşayı iddia edildiği gibi padişahu zehirlemekle değil, bütün Yahudileri Padişahın işlerine karıştırmış olmakla itham etmektedir. (Çünkü bu Hekim Yakup kim heman vezir oldu ne kadar kim aç Yahudi var ise padişahın işlerine karıştırdılar. Hekim Yakub sebebiyle... Giese Neşri 198)

Bu suretle, Osmanlı kaynaklarını tenkidsiz kullanması yüzünden birbirini nakzeden neticelere varıp, akdedildiği söylenen mukavelenin ise tatbik sahasına intikal etmediğini itiraf (? ifade T.A.) eden Babinger ile onun fikirlerini kabul eden kimselerin Fatih'in zehirlenerek öldüğü mütealealarını reddetmiş olunuz¹⁰.

C. Tıp Adamlarının Gözüyle Fatih'in Ölümü

Fatih'in ölümündeki esrarın çözümlenmesinde şüphesiz Tıp doktorlarının önemli bir söz hakkı olmalıdır. Çünkü tarihî kayıtlardan Fatih'in hastalık veya hastalıklarının arazları, doğurduğu şikâyetler hakkında, birçok bilgiler edinebilmekteyiz. Gerçi bunlar, kesin bir teşhis için yetersiz ise de yine de bize bazı ipuçları verir sanıyoruz. Bunlar hiç olmazsa Fatih'in sağlık durumunun ciddi şekilde bozuk olduğunu göstermektedir. Yurdu-muzda, tarihî belgelerden yola çıkan, asıl meslekleri Tıp doktorluğu olan üç tıp tarihi uzmanımız, bilenlere bakarak Fatih'in hastalığının ne olabileceği hakkında kanaatlerini yazmışlardır. Bildiğimiz kadariyle bu konuda ilk denemeyi çok cepheli bir ilim ve sanat adamı olan Prof. Süheyl Ünver yapmıştır. Daha 1946 yılında yayınladığı bir eserinde, Fatih'in muhtemelen diyabet (şeker hastalığı) koması sonucunda öldüğünü yazmıştır. Bu öncü-teşhisi ve konu ile ilgili olarak yazdıklarını buraya aktarıyoruz:

"Fatih'in mükemmel bir morfolojisi vardır. Lakin o, 40 yaşlarında çok şişmanlamıştır. Vefatına bir sene kala (ise) çok zayıflamıştır. Ölümünde içinden omuzları kesilerek çıkarılan robu onu gösteriyor. Yine vefatından on ay önce bitirip takdim ettiği (şimdi National Galery

Layard Koleksiyonundaki) resminde Bellini, Fatih'i zayıf, uçuk benizli ve incelmış yüzüyle alt çenesini biraz yukarı kalkmış göstermiştir. Sonra Karabacak'ın neşrettiği bir resimde (ki aslı Viyana Millî Kütüphanesi'nde bulunmaktadır-T.A.) de Fatih, ölümüne tekaddüm eden günlerde pek bitkin bakışlı, avurduları çökmüş ve dişleri hemen tamamen çürüyerek çenesi kısılmış ve kalkık, bir yüzle gösteriliyor. İleri derecede zayıflamıştır. Kendini 51 yaşında dişlerini döken ve bu kadar zayıflatan sebep nedir? Üstelik vaktiyle itiyadı üzerine beslenmekteki ifratını Nikris ağrularına veyahut ayağındaki zahmet ilerlemesine yavaş veyahut çabuk yapan bir endarterit midir? (Toplar damarların tıkanması, iltihabı-T.A?)

Hep biliyoruz ki, Fatih Sultan Mehmed, âlimleri devlet otoritesinin fevkinde gördüğü için sofrasına hep onların ileri gelenlerini çağırır ve onlarla beraber yemek yer. Böyle olup giderken meşhur Kanunnamesinde: Cenabı şerifim yalnız yemek yiyecektir, diye bir madde koydurmuştur. Bunda âlimler arasındaki teşrifat farkları rol oynadığı gibi, Fatih'in bir aralık polidipsiye duçar olduğunu da hatırlatabilir. Aynı zamanda zayıflıyor. Bu zayıflığın ve takatsizliğin önüne geçebilmek maksadiyle çeşitli gıdalı yemeklere önem veriyor. Zira onun matbahında kendi şahsı için pişen çeşitli çok yemekleri öğreniyoruz. Senelerle hekimleri ve bittabi kendisi o asırda bunun fırkında olmayarak devam ediyor. Kuvvet macunları kullanmak lüzumunu hissediyor.. O halde Fatih'i bu hale getiren hastalık nedir?

Acaba bu elimizde bir kısım zaif ve lâkin malûm olan delillere dayanarak bize bir diyabet tablosunu ve onun safhalarını aydınlatılabilir mi? Bunu kat'i olarak ileri sürmek hakkını haiz olmazsak bile bu ihtimali hatıra getirmemek de kabil olamamıştır. Kısa hastalığı yalnız Nikris krizi mi(ydi?) Yoksa bu hastalığın sonunda asidoza, yorgun üzgün bir hal ile hemen sonra da komaya düşmesi midir? Doktorların beceriksizliği veya ihmali "teka-sül" rivayeti olmasaydı, Fatih kur-

tarılabilir miydi? Bunu zan ve tahmin etmek kolay değildir¹¹.

1946 yılında Prof. Süheyl Ünver'in oldukça ihtiyatlı ifadelerle koyduğu şeker hastalığı teşhisini, 15 yıl kadar sonra muavini doçent *Bedii Şehsuvaroğlu* daha kesin ifadelerle tekrarlamıştır¹².

Daha sonra üçüncü bir Tıp Tarihi Profesörümüz, daha ayrıntılı bilgiler vererek şeker hastalığı teşhisine katılmıştır. Prof. Feridun Nafiz Uzluk, Fatih'in önce ata binemeyecek kadar şişmanladıktan sonra ölümüne yakın müthiş zayıflamasına işaret ettikten sonra, ölümünden beş ay evvel yapılan, Viyana Millî Kütüphanesi'ndeki tabloda Fatih'in 70 yaşında hastalıklı bir insan görünümünde olduğuna haklı olarak dikkatlerimizi çekmektedir. Dişleri dökülmüştür. Çok yeyip çok içmektedir. Bunlar şeker hastalığının tipik arazlarıdır.

Bu konuda çok dikkat çekici bir olay, Fatih'in Kanunnamesine, yemeklerini tek başına yiyeceği hakkında bir hüküm koydurmasıdır. Bu satırların yazarı Türkoloji Kongresine sunduğu, Fatih Kanunnameleri ile ilgili bir tebliği hazırlarken, Kanunnameye böyle bir hükmün konulmuş olmasını tuhaf bulmuştu. Yalnız modern Kanunlar içinde değil, o dönemdeki bir kanunname bile böyle bir hükmün bulunuşunu bir hukukçu olarak anlaşılması zor bir durum olarak karşılamıştı.

Halbuki yukarıdaki bilgilerden sonra, dişleri dökülmüş, oburcasına ve çirkin şekilde yemek yiyen büyük bir hükümdarın, kendisini bu halde çevresindeki "kullarına" göstermek istememesini akıllıca bir davranış olarak bulmamak mümkün değildir. Bir düşünürün: "sakın başkasının yanında yemek yemeyiniz (sadece siz anlamında) Çünkü insanın en hayvanlaştığı hallerden biri budur" dediğini hatırlıyorum. Bizim an'anelerimizde sofraya üzerine gelenlerin, mutlaka yemeğe davet edilmesindeki hikmetlerden biri de bu olsa gerektir. Böyle bir davetle hayvanlaşma kaba-hatine seyredenlerin de katılması sağlanmamış olmaktadır. Fatih'in, ecdad-ı izzamın vezirleriyle yemek yerlermiş, ben bunu kaldırıyorum, diye bir hükme lüzum görmesini

(aslında bu fiilen de yapılabildi) hastalığı ile yakından ilgili sayabiliriz.

Tarihin sayfalarındaki açıklamalara bakarak, Fatih'in hastalığını teşhise girişen sadece bizim doktorlarımız değildir. Bunun en yeni örneğini Fransız Profesörler vermişlerdir. Aslında bir tarihçi olup, yıllarca yurdumuzda da gazeteci olarak bulunmuş olan André Clot, sonradan Kanuni Süleyman ve Fatih hakkında da eserler yazmış olup, adigeçen iki eseri de Türkçeye çevrilmiştir. Bu tarihçi, Fatih'in sağlık durumu üzerinde bilinenleri iki Fransız tıp Profesörüne verecek, onun muhtemelen hangi hastalıktan ölmüş olabileceğini sormuştur. Kendisinin açıklamasından anlaşıldığına göre, bu doktorlar, Fatih'in siroz ile birlikte karaciğer kanserinden ölmüş olabileceğini söylemişlerdir.¹⁴ Osmanlı döneminde bazı Saraylı kadınların, hastalıklarına paravana arkasından teşhis koydurmağa kalkıştıklarını okur, gülerdik. Fakat yüzyılların arkasından, Fatih'in hastalığının sağlıklı bir şekilde teşhisinin mümkün olup olmadığını tıp mensuplarına bırakıyoruz. Bizim için önemli olan, onun bir hastalık sonucunda eceliyle öldüğü gerçeğidir.

V. Fatih'in Mezarının Açılması Önerenler ve Tepkiler

a. Fatih'in Cesedinin Bozulmamış Vaziyette Durduğu Rivayeti ve Mezarının Açılarak Bunun Tesbitini İsteyenler

Sultan Abdülhamid'in Fatih'in mezarını gizlice açtığı ve durumunu tesbit ettirdiği hakkında bir rivayeti bize meşhur tarihçi Reşat Ekrem Koçu anlatıyor: Büyük şair Yahya Kemal bir sohbet esnasında, Koçu'ya çoz zaman evvel duyduğu bir rivayeti nakletmiş ve bunun araştırılmasını kendisinden istemiştir. Hikaye şöyledir:

İkinci Abdülhamid döneminde bir yıl Fatih civarından geçen ana su yolları patlamış, semtin geniş bir kısmında evlerin bodrumlarını su basmış. Semt halkından birkaç kişi de rüyalarında büyük şehrin Fatihini görmüşler, Sultan Mehmed: "Boğuluyorum... beni kurtarın" demiş. Rüyalar kahvehane sohbetlerine düşmüş, hafiyeler de

Saray'a jurnal vermişler. Padişahın vehmi ve telâşi malûm. Büyük ceddinin kabrini gizlice açtırmağa karar vermiş, bu işi de mahrem olarak Fatih İtfaiye kumandanı Mehmet Paşa'ya havale etmiş.. Gizlice yapılan araştırma sonunda, tabutu açıldığında içinde cihangir hükümdarın mumyalanmış cesedinin yüz taravetini olduğu gibi koruduğu yani hiç bozulmadan durduğunu görüp durumu Abdülhamide arz etmişler... Padişahın sıkı tenbihine rağmen Mehmet Paşa bir süre sonra bu tarihi sırrı muhafaza edememiş ve yakın dostu Damat Şerif Paşaya (Çavdarlı-T.A.) nakletmiş, o da Yahya Kemal'e söylemiş: İşte Yahya Kemal'in, bu işi sen tahkik etsen dediği mesele bu imiş.

R.E. Koçu, bu halk menkibesi için, "ah bu rivayetler hakikat olsun. Bu, dünya ölçüsünde bir hadise olurdu" diye sözünü bitirir. Reşat Ekrem Koçu'nun bu sözleri, İskit Yayınının yayınladığı, sevilen bir Tarih Dergisi olan *Resimli Tarih Mecmuası*'nın Mart 1950 tarihli 3. sayısında heyecan yaratacak şekilde şu başlık altında çıkmıştır: "Gayet Mühim Bir Sır İfşa Ediyoruz-Fatih'in mübarek vücudunun, yüzü aynen muhafaza edilmiş bir halde mumyalanmış olarak durduğunu öğrendik- Bu sevinçli haberin tetkik ve tahkiki resmi makamlara düşer. Eğer böyle ise beşyüzcü fetih yılı bayramında halkın ziyaretine açılmalıdır."

Haberin büyük ilgi ile karşılanması doğaldı. Netekim aynı Derginin Nisan 1950 tarihli 4. sayısında, evvelki haberin memlekette büyük akisler uyandırdığı haber veriliyor ve bir vatandaşa, Fatih Camii altında araştırma yapmak için müsaade almak üzere Vilâyet Makamına dilekçe verdiği, gazetecilerin birçok ilgili ile konuştuğu bildiriliyor, bu arada da bazılarının sandığı ve iddia ettiği gibi, İslâmî esaslara aykırı olduğundan Türklere mumyalamanın bahis konusu edilemeyeceği tezinin tarihi hakikatlere uymadığı ve Selçuklularda mumyalamanın uygulandığına çok haklı olarak, değinilmiştir¹⁵.

Burada istidraden çok ilgi çekici bir bilgiyi de aktarmakta yarar görüyorum. 1948 yılında girdiğim İstanbul Hukuk Fakültesi'nde Adli

Tıp Hocamız rahmetli Prof. Hikmet Yalgın, bir dersinde bize "sabunlaşma" olayını anlatmıştı. Nadien de olsa bazı hallerde, özellikle yağlı vücutlarda, cesedin gömüldüğü toprağın da uygun kimyevi yapıda olması halinde sabunlaşma olayı meydana gelmekte ve vücut hiç bozulmadan, yeni ölmüş gibi kalabilmekte imiş. Biz, öğrenciler, halkın birtakım evliyalara hakkında anlattıkları "bozulmamış mübarek cesedler" hikâyelerinin gerçek olabileceğini, ilmi bir esasa dayandığını öğrendiğimizde hayretler içinde kalmıştık. Nazarî olarak Fatih'in cesedi mumyalanmış olmasa bile, bazı şartlarla, pekalâ bozulmadan kalmış olabileceği, hiç de ilme aykırı bir düşünce değildir. Bunu belirtmemiz değerli Hocamızı rahmetle anmaya vesile oldu.

Asıl konumuza dönelim. *Resimli Tarih Dergisi*'nin Mayıs 1950 tarihli 5. sayısında ise yine önemli bir haber veriliyor. Bunda Paris'te sürgün hayatı yaşayan Damat Şerif Paşanın bu arada bir mektup yazarak, böyle bir konuyu hiç bilmediğini, Fatih İtfaiye Müdürünü ömründe görmediğini bildirdiği haber veriliyor. Fakat ilâveten Yahya Kemal'in rivayeti teyid ettiğine değinilerek: "Biz Üstadın (herkesçe bilinen, meşhur olan-T.A.) sağlam hafızasına dayanarak, Şerif Paşanın zamanla bunu unutmış olmasını tahmin etmekteyiz" şeklinde bir açıklama yapılmaktadır.

Kabrin açılarak tetkiki hakkında başvuran vatandaşın dilekçesinin de sonuçsuz kaldığı anlaşılıyor.

B. Elif Naci'nin Zehirlenmenin Tesbiti İçin Mezarın Açılması Hususundaki Başvurusu ve Tepkiler

Fatih'in kabrinin açılarak gerekli tetkiklerin yapılması ikinci defa 15 yıl kadar sonra meşhur müzeciressam Elif Naci tarafından teklif edilmiş ve büyük bir fırtına koparmıştır. Bu defa cesedin bozulmadan durup durmadığını görmek için değil, zehirlenmenin vâki olup olmadığını anlamak için böyle bir başvuru yapılmıştır.

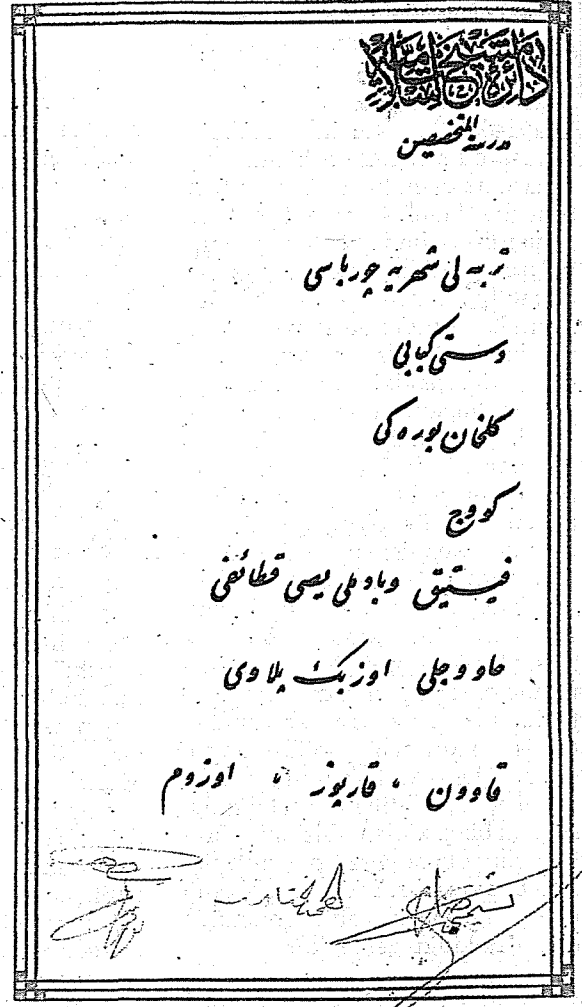
Fatih Sultan Mehmed gibi tarihimizin çok önemli bir şahsiyetinin eceliyle mi yoksa zehirlenerek mi

öldüğü hususu, gerçekten merak uyandıran ve milyonları ilgilendiren bir konudur. Kimyager-eczacı Naşit Baylav'ın yazdığına göre bir kimse organik bir madde ile zehirlenmişse bunun tesbiti kısa bir süre sonra imkânsız hale gelir. Fakat madenî (inorganik) bir madde ile zehirlenme halinde aradan binlerce yıl bile geçse ve cesed ve kemikler tamamen eriyip ufalanmış bile olsa etrafındaki toprak dağılmadan duruyorsa, zehirin mevcudiyeti derhal saptanabilir.

O halde Fatih'in zehirlenip zehirlenmediğinin tayini bu şekilde kesin olarak mümkün olabilirdi. Bunun için ise şüphesiz evvelâ kabrin açılması gerekirdi. İşte bu düşünceden hareket eden Elif Naci, mezarın açılması için Millî Eğitim Bakanlığına başvurmuş, fakat Bakanlık bu dilekçeyi anlaşılmasız şekilde, Yüksek Anıtlar Kuruluna sevk ederek kararı oraya bırakmıştır. Adıgeçen Kurul ise, sonuçta mezarın açılmasını adeta imkânsız kılan şartlara bağlayan bir karara varmış böylece meselenin kesin çözümünü de kimbilir hangi Bahar'a kalmıştır. (Elif Naci'nin, fırtına yaratan başvurusu ve mezarın açılması leh ve aleyhinde bulunan kimselerin söyledikleri üzerine yazmış olduğu, ayrıntılı bilgilerle dolu, makale için, *Tarih Dünyası Dergisi*'nin 1 Ocak 1965 tarihli nüshasına bakılabilir.)

Bu satırların yazarı, bu yazıyı da çok uzun yıllardan beri kütüphanesinde asılı duran Bellini'nin Fatih tablosunun reproduksiyonu altında yazmakta ve bu büyük insana içten bir saygı duymaktadır. Ölümünün de eceliyle olduğu bir inanmaktadır. Fakat tarihin gerçekleri hiçbir zaman matematikteki gibi kesin olamaz. Onun ölümündeki esrarın kesin olarak çözülmesi ancak mezarının açılmasıyla mümkün olduğuna göre bu yapılsaydı bizce büyük Sultan'a hiç de saygısızlık edilmiş olmazdı.☆

- 1 Çiftçiöğlü N. Atsız, *Osmanlı Tarihleri I*, İstanbul, 1949, s. 248-49. *Tevârih-i Âli Osman* (Aşıkpaşaoğlu Ahmed Aşıkı)
- 2 Franz Babinger, *Mehmed der Eroberer und Seine Zeit*, München, 1953, s. 444
- 3 İsmail Hami Danişmend, *Fatih'in Hayatı ve Fatih Takvimi*, İstanbul, 1953, s. 19.
İsmail Hami Danişmend, *Tarihî Hakikatler*, C.II (Tarihsiz) s. 388-94.
İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tar. Kronolojisi*, C.I, İst. 1971, 351.
- 4 Yılmaz Öztuna, *Türkiye Tarihi*, İstanbul, 1964 C.IV, s. 104 vd.
Yılmaz Öztuna, *Hayat Tarih Mecm.* Ekim 1974, sayı 10.
- 5 Mihtat Sertoğlu, *Hayat Tarih Mecm.* Mayıs 1977, sayı 5, s. 13-20
- 6 Naşit Baylav, Vesikalar Işığında-Fatih Zehirlendi *Tarih Dünyası* (Dergisi) 1 Şubat 1965, sayı 3.
- 7 H.J. Kissling, *Aus der Geschichte des Chalvetijje-Ordens Dissertationes Orientales et Balcanicae Collectae I: Das Derwischtum*, München, 1986, s. 138.
- 8 Jorga, *Geschichte des Osmanischen Reiches*, Bd. II s. 195.
- 9 Şehabeddin Tekindağ, *Fatih'in Ölümü Meselesi*, İst. Ed. *Fak. Tarih Derg.* C.XVI, sayı 21 (1966).
- 10 M.C. Şehabeddin Tekindağ, *Fatih'in Ölümü Meselesi*, İst. Üni. Ed. *F. Tarih Dergisi* C. XVI, sayı 21 (1966).
- 11 Süheyl Ünver, *Fatih Külliyesi ve Zamani İlim Hayatı*, İst. 1946.
- 12 Bedii Şehsuvaroğlu, *Osmanlı Padişahlarının Akibetleri ve Ölüm Sebepleri T.T.K. Kongre Tebliğleri* Ankara, 1960 s. 392-410.
- 13 Feriðun Nafiz Uzluk, *Fatih Sultan Mehmed Zehirlendi mi Eceliyeli mi Öldü?* Ank. Üni. Tıp Fak. Yay. 150, 1965.
- 14 André Clot, *Fatih Sultan Mehmed 1432-1481*, İstanbul, 1991, Milli-yet Yay. s. 267.
- 15 İsmail Hâmi Danişmend, *Tarihî Hakikatler* (Tercüman Yayınları) eserinde Türklere Mumyalama hakkında genişçe bilgi vardır.

Harb-i Umumî'de Hoca Efendilerin Ziyafeti

Daire-i Meşihat-i İslâmiye
Medresetü'l-Mütehassısın

Terbiyeli şehriye çorbası
Testi kebabi
Külhan böreği
Güveç
Fıstık ve bademli yassıkadayıfı
Havuçlu Özbekpilâvı
Kavun, karpuz, üzüm

Türkiye Ekonomik ve Toplumsal
Tarih Vakfı Arşivi
Necmettin Sahir Silan Koleksiyonu